

Віктор Мандибура

КОРУПЦІЯ: ІНСТИТУЦІЙНА СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ

Розглядаються проблеми сутності та структури корупції як інституту, що має абсолютну антисупільну спрямованість. Розкрито форми об'єкта та дана характеристика суб'єктів корупції, показані особливості формування і соціально-економічні витоки існування корупції. На засадах узагальнення світового досвіду (передусім США) запропонована для впровадження у вітчизняну практику система економіко-правових та фінансово-організаційних заходів і механізми подолання корупції.

Ключові слова: корупція, тіньова економіка, інститут корупції, суб'єкти корупції, об'єкт корупції, корупційний спосіб життя, механізми подолання корупції.

JEL: O170.

Масштабність вітчизняної корупції та її інституалізація перетворюють її на стійкий елемент функціонування економічної, соціальної, політичної, правової, морально-етичної та ін. систем держави і суспільства. Разом із цим на сьогодні основну увагу науковці приділяють проблемам детінізації "тіньової" економіки, до складу якої, без урахування рівня соціальної небезпеки, включають такі внутрішньо системні складові як: "неврахована", "не регламентована", "прихована" та "законспірована", або "злочинна" економіка (Варналій та ін. (ред.), 2006.).

Змішування під загальним поняттям "тіньова економіка" абсолютно різних за сутнісним змістом і соціально економічними наслідками впливу на динаміку суспільного розвитку видів економічних відносин і діяльності відволікає увагу від реальної небезпеки, яку несуть їхні окремі, найбільш суспільно небезпечні прояви. Саме тому, з позицій диференційованого підходу, необхідно сконцентрувати наукові інтереси та державну увагу на тих видах економічних відносин і діяльності, що за своїм змістом є суспільно небезпечними та протиправними і які складають зміст найбільш деструктивно небезпечних суспільних інститутів – "корупції" і "кримінально-чорної економіки".

Найбільш небезпечним є явище диверсифікації "кримінально-чорної" економіки у структури "світлої" ("легальної", "традиційної") економіки. "Це стає можливими внаслідок тісної злуки представників легальної економіки, криміналу, та центральних і місцевих органів влади. На основі цього формуються центральні та місцеві корупційні "еліти" (Мандибура, 1998. С. 14–15).

Загалом вся "тіньова" економіка є і продовжує залишатися базовою основою генерування та надійного живлення корупційних відносин, саме тому серед науковців існує думка, що "при перевищенні критичної маси вплив тіньової економіки на якісні характеристики економічної системи загалом набуває такої сили, що поділ останньої на "світлу" (здорову) й "темну" (тіньову) втрачає сенс... Йдеться про органічне сплетіння легального й нелегального сегментів, яке насправді стає способом існування всієї економічної системи" (Гальчинський, 2001. С. 141).

Корупція, будучи самостійним елементом тіньової економіки, разом із цим є значно системно складнішим явищем.

По-перше, система корупційних відносин виходить за межі їх розуміння як тільки економічного явища.

По-друге, корупція має свою власну мережеву і багаточасову інституційну будову, яка не може бути зрозумілою і дослідженою в межах аналізу винятково "тіньової" економіки і тому потребує свого окремого розгляду як специфічного суспільного інституту.

Методологічні підходи дослідження корупції як інституту антисуспільної спрямованості

Для окреслення чинників, заходів та конкретних механізмів, які надають можливість сприяти подоланню корупції, необхідно всебічно і системно розкрити сутнісний зміст цього явища, з одного боку, як системи соціально-економічних відносин, а з іншого – як специфічного суспільного інституту. Тобто необхідно дати розгорнуте визначення сутності категорій "корупція" і "інститут корупції" із урахуванням широкого спектра відносин, норм, явищ і процесів, що становлять їх зміст.

Проведений аналіз теоретичної першоджерельної бази дослідження дозволяє стверджувати, що на сьогодні науковою спільнотою поки що не сформульовано єдиного, загальноприйнятого і універсального визначення понятійного змісту категорії "корупція".

Як правило сутнісний зміст корупції аналізується з позиції її розуміння як однієї із складових "тіньової" економіки, а не як самостійного та системно структурованого суспільного інституту. Це перш за все зумовлено недосконалістю методологічних підходів та недоліками застосування окремих методик дослідження. При цьому розмитість позицій щодо системно-інституціонального розуміння "корупції" зумовлене тим, що вона, як правило, розглядається вкрай спрощено та поверхово. Передусім це стосується наукової інтерпретації її змістовно-якісної специфіки, недосконалості підходів щодо оцінки відмінних проявів існуючої палітри корупційної діяльності, її внутрішніх системних складових та вкрай спрощених уявлень щодо системної складності її зовнішніх зв'язків та механізмів ієрархічного та мережевого поширення.

Все зазначене викликає існуючі суперечності та розходження у підходах до розуміння ступеня системної складності стратегічних завдань, що спрямовані на подолання корупції. Насамперед це стосується конкретизації змістовного наповнення та логічної черговості реалізації тактичних етапів, а також тих пропонованих авторами конкретних способів, заходів,

засобів і механізмів розв'язування теоретичних і прикладних завдань надійного викорінення корупції.

За науково-теоретичним підходом "інститут корупції" необхідно розглядати як полімерне суспільне явище, що ґносеологічно відображає складну та реально існуючу систему спотворено-викривлених і аномально-патологічних економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, правових, морально-етичних тощо відносин, норм, зв'язків та процесів.

На інституційному рівні теоретичний аналіз інституту корупції повинен концентруватись на розгляді її внутрішніх соціально-економічних, організаційно-економічних, морально-етичних, нормативно-правових, державно-зрадницьких та ін. іманентних системних складових. У цьому напрямі мають досліджуватись, *по-перше*, система формальних і неформальних, а по суті аномальних та патологічних "правил і норм" поведінки і зміст інтересів, що зумовлюють взаємодію суб'єктів корупційних відносин, і, *по-друге*, загальний організаційно-економічний механізм внутрішньо-системного корупційного генерування, а також існуючі джерела та потенційні можливості живлення, засоби внутрішнього і зовнішнього забезпечення функціонування та визначальні тенденції їхнього "розвитку та якісного вдосконалення".

За практично-прикладним підходом, що має на меті вирішення реальних завдань щодо вдосконалення і застосування конкретних заходів і механізмів подолання корупції, увага науковців, насамперед, повинна приділятися розробці рекомендацій організаційно-економічного та економіко-правового характеру, передусім, спрямованих на вдосконалення нормативно-законодавчої бази, а також інших пропозицій щодо застосування ефективних підходів та заходів корегування соціально-економічної політики держави у зазначеному напрямі.

Складність і важливість проблем, пов'язаних із дослідженням "інституту корупції", мають також спиратись на широке застосування у цих дослідженнях міждисциплінарного підходу. З огляду на це, в дослідженні корупції, поряд із методами соціально-економічного аналізу, мають застосовуватись **формально-правовий, кримінологічний і комплексний** підходи, що у своїй сукупності дозволяють здійснити диференційоване та предметне віднесення тих чи інших видів, відносин і конкретних проявів чиновницько-бюрократичної діяльності до розряду "корупційних".

"Корупція" – це складний системний інститут, що має винятково антисуспільну спрямованість. Він негативно впливає на всі сфери суспільного життя: соціальну, економічну, політичну, правову, ідеологічну, морально-етичну, зовнішньоекономічну, зовнішньополітичну та ін.

Корупція набуває ознак системного феномену, наслідки впливу якого полягають не лише в деструктивному ураженні основних життєво важливих сфер суспільства. Корупційна патологія стає іманентною властивістю соціально-економічного життя країни, перетворюючи його на цілком суспільно-прийнятний і допустимий спосіб "хворобливого" існування, що неминуче зрештою посилює економічну деградацію, політичне зрадництво інтересів держави, моральне розбещення та суспільний занепад.

На сьогодні в процесі дослідження змістовної сутності "корупції" переважно аналізуються питання кількісно-якісної оцінки її масштабів, оптимізації соціально-економічної політики в напрямі посилення її впливу на процес корупційного обмеження, підвищення ефективності правоохоронної діяльності, оцінки ефективності застосування каральних санкцій, можливості посилення економічної безпеки та зняття широкого спектра суспільних загроз, що несе в собі це ганебне явище сучасності.

Не занижуючи значення наведених напрямів, вважаю, що основну увагу необхідно приділити дослідженням питань диференціації та якісної оцінки системних складових інституту корупції в контексті розуміння змісту прагнень та інтересів суб'єктів корупційно-корпоративної спільноти як окремої, специфічно асоційованої групи осіб, що об'єднані єдиними мотиваційними прагненнями отримання наживи на засадах використання "можливостей" свого службового становища. При цьому також важливо приділити увагу аспектам виявлення найбільш характерних функціональних ознак та якісних особливостей внутрішніх структурних складових, що формують інститут корупції.

У зазначеному контексті авторська позиція полягає у такому.

За своєю сутністю **в організаційно-економічному плані** "корупції" притаманні п'ять основних змістовних ознак, що розкривають її "якісні відмінності" та "специфічні особливості".

*Перше, **корупція*** являє собою "якісно" розвинене хабарництво, що системно організоване, ієрархічно побудоване і має власні розгалужені сітьові структури і внутрішньо-зв'язкові мережі.

Друге, суб'єкти-учасники "корупційної спільноти" підпорядковуються "нормам" жорсткої корпоративної дисципліни, мають особистий внутрішньо системний ранговий статус та наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями в структурі системно-владної ієрархії.

Третє, для кожної системно-корупційної ланки визначено власний відсоток, на який вона може претендувати в отриманому сукупному здирницькому доході, що перерозподіляється ієрархічним ланцюгом, за встановленими "кримінальними нормативами".

Четверте, в корупційній системі всі члени угруповання на різних рівнях їхнього ієрархічного положення мають всебічне і абсолютне владно-бюрократичне прикриття від можливості їх викриття та покарання.

П'яте, всі учасники корупційної схеми, аж до її первинних ланок, отримують максимально повну "секретну інформацію" щодо можливих потенційних небезпек і загроз, які пов'язані із здійсненням їхньої державно-зрадницької діяльності.

Необхідне чітке розуміння, що наведені системні ознаки властиві інституту корупції лише в його так званому стабільно-сформованому стані. Тобто за умов, коли в стабільно існуючій та корупційно-структурованій країні не відбуваються буремні події на кшталт "помаранчевої революції", або "революції гідності". Внаслідок таких подій відбувається масштабна "люстрація" або "чистка" посадово-бюрократичного апарату та масова заміна штатного складу силових структур. Разом із цим (і це не одноразово підтверджено вітчизняним досвідом) корупційна "гідра" має власти-

вості протягом нетривалого періоду повністю відновитись. Тобто корупційний інститут та його суб'єктний виразник – новосформована із лав колишньої опозиції, що перемогла у "революції", корупційно-кланова корпорація починає діяти на тих же засадах, що й змінена "злочинна влада", або їхні "попередники".

Інститут корупції не лише взаємодіє із загально-ринковим інститутом, а й активно реалізує можливість з формування власної мережевої системи ринків. Це пов'язано з однією з найбільш важливих ознак корупційного інституту, що полягає у його постійному паразитуванні на системі надання державних послуг, а також на розподілі й перерозподілі суспільних благ. Зазначене стає можливим внаслідок як існування непрозорості, так і якісної недосконалості існуючих взаємовідносин між громадянським суспільством і державою. Саме ці умови сприяють активному формуванню та "ефективно-руйнівній" для суспільства діяльності внутрішньо-мережових "інститутів спеціалізованих корупційних ринків".

До числа таких "ринків" можна віднести:

- 1) ринок адміністративно-господарських рішень;
- 2) ринок державних посад (разом із паралельно існуючою "неформально-протекціоністською" кадровою політикою);
- 3) ринок отримання державних привілеїв;
- 4) ринок "тіньової" виборчої системи;
- 5) ринок "додатково стимульованого" державного захисту прав і свобод громадян;
- 6) ринок корупційно-забезпеченої державної освіти і науки;
- 7) ринок платно-державної системи охорони здоров'я та інші напрями ринкової корупційної продажності та змови тощо.

Кожен із зазначених корупційних ринків, якщо його виділити окремо, може бути об'єктом самостійного наукового дослідження.

Розгляд корупції як специфічного інституту, що має абсолютну анти-суспільну спрямованість буде не повним без оцінки тих норм моралі, а точніше аморальних норм, забезпечення його існування, що руйнівним чином впливає на підвалини забезпечення суспільної моральності.

Серед найважливіших "аморально-етичних" норм, на яких базується інститут корупційних відносин, можна виділити п'ять найбільш важливих ознак, що характеризують поведінку суб'єктів підкупу, і які іманентно притаманні практично будь-якій прихованій та законспірованій кримінальній спільноті.

Перше – це стосується корупційно-корпоративної норми щодо особливої ретельності у приховуванні корпоративно-кланових таємниць, які є свідченням прямої зради державних інтересів в таких сферах, як розбазарювання казни та пряме казнокрадство. Зазначене також пов'язане з іншими проявами невиконання бюрократією та іншим "служивим людом" безпосередніх службових обов'язків та прямого порушення регламентних норм законів унаслідок персоніфікованого підкупу на здійснення протиправних дій тощо. Для цього корупційно-кланова спільнота застосовує власні заходи та механізми "замітання слідів", а також "зачистки" інформаційної бази, що містить компромат, передусім шляхом регулярного нищення фінансово-казначейських

архівів та інших архівних документів, що можуть становити джерельну базу її викриття і подальшого притягнення до відповідальності.

Друге – корупційна спільнота також використовує специфічну "інституціональну норму", застосування якої пов'язане з "вищим проявом" корпоративно-кланової зради. За цією "нормою" до факту зради інтересів корупційної спільноти належить намір або бажання любого суб'єкта, що належить до цієї корпорації, "здійснити спробу розголосу ретельно приховуваних злочинних фактів". За спробу здійснення такого "зрадництва" обов'язково настає дія внутрішньо кримінальних санкцій з боку корупційно-корпоративної спільноти, що спрямовані на невідворотне і жорстоке покарання особи-відступника (або "покарання" поширюється і на членів його родини).

Третє – взаємодія суб'єктів корупційно-корпоративної спільноти побудована на нормативних засад і за схемами "кругової поруки", та діє за принципом "рука руку мие". При цьому вся ця система відносин базується на практичному застосуванні специфічного "захисного механізму", що діє як "хвіст ящірки", тобто злочинна спільнота застосовує механізм безжального позбавлення від "відпрацьованих і не потрібних" ланцюгів корупційних схем та від конкретних "зайвих" осіб у разі виникнення загрози для існування всієї "корупційної корпорації" в цілому.

Четверте – живучість корупційної системи забезпечується обов'язковим формуванням власних "резервних страхових фондів" і "чорних корупційних кас". Реалізація зазначеної норми передбачає підготовку та призначення конкретних наглядачів та охоронців, які мають стояти на сторожі дотримання членами корупційно-кланової спільноти вимог жорсткої дисципліни та інших негласних "правил поведінки", що реалізуються на засадах аморального по суті та неписаного за формою "кодексу корупціонера".

П'яте – домінування над усіма іншими внутрішньо-інституційними груповими, корупційно-клановими антисуспільними нормами моралі, що визначають поведінку, якій має бути підпорядковане життя будь-кого із членів корпорації. Ці норми регулюють підвалини "злочинного способу життя", основу якого становлять протиправні дії, шляхи й засоби, які члени корупційно-кланової спільноти як зрадники інтересів держави цілком свідомо обирають і практично реалізують з метою особисто-сімейного і корпоративно-кланового збагачення.

Важливо наголосити, що корупція, будучи інститутом формування і постійного провокування соціально-економічної та політичної нестабільності, створює загрози як безпосередньому функціонуванню інституту держави, так і стабільності моральних засад і давніх позитивних традицій життя суспільства. При цьому інститут корупції, з одного боку, є бінарною складовою кримінальної злуки, а з іншого – активним генератором зростання самої економічної злочинності.

У системі причинно-наслідкових зв'язків корупція постійно живиться і зростає на існуючій базі економічної злочинності, і одночасно вона сама є суб'єктивним провокатором посилення соціально-економічних загроз, оскільки сприяє активізації і небезпечному розростанню кримінально-чорної економіки та організованої економічної злочинності.

Форми об'єкта і характеристика суб'єктів корупційних відносин

Важливим елементом аналізу корупції як інституційного явища є чітке визначення об'єкта і суб'єктів, що її формують і уособлюють.

Слід наголосити, що у корупції, так само, як і у звичайного (тобто вільного від системної організації), або первинно-рудиментарного хабарництва, об'єкт і суб'єкти є ті ж самі.

*Об'єктом як звичайного хабарництва, так і системної корупції є **хабар**.*

Перша ознака хабара полягає у тому, що за своєю змістовною суттю він є платою або подарунком, що призначений виключно для підкупу "посадової" особи, тобто суб'єкта, що має відповідний чин і повноваження або інший правовий статус в ієрархічній системі державної організації влади: виконавчої (у т.ч. силових структур); представницько-законодавчої (верховного, регіонального і місцевого рівнів); судової та законодавчо наглядової (прокурорської) влади. Ці особи і є суб'єктами, які набувають кримінально-правовий статус хабарників, або корупціонерів, за умов фіксації отримання ними хабара.

Друга ознака хабара проявляється у тому, що він надається хабародавцем, або суб'єктом, який є отримувачем вигоди від "специфічної послуги", яка полягає у виконанні потрібної для нього протиправної дії підкупленого корупціонера.

Хабар надається на засадах взаємної корупційної змови:

1) або з метою уникнення законного службово-державного утиску шляхом підкупу посадової особи на здійснення конкретної протиправної дії;

2) або з метою спонукання корупціонера на невиконання обумовлених законодавством (або службовими інструкціями та іншими нормативними актами) обов'язкових дій, ухилення від виконання яких і є особисто корисним для хабародавця.

Форми хабара, що отримує суб'єкт корупції, або хабарництва, є досить різноманітними проявами реалізації підкупу посадової особи.

Хабарі можна також класифікувати за ознакою тих методів, що застосовує до хабародавців корупційна корпорація для акумуляції коштів:

1) хабарі "добровільно ініційовані" хабародавцями;

2) "необхідно обумовлені" хабарі (вилучаються у хабародавців корупціонерами за принципом "якщо тобі потрібно, то куди ти подінешся");

3) "насильницько-примусові" або "здирницькі" хабарі.

За типологічною різновидністю форми хабара являють собою різного роду "побори", "зриви", "підношення", "приноси", "відкати", "дольові відсотки", "дари", "гостинці", "могоричі" та всі інші можливі форми підкупу, що одержує хабарник у грошовому, матеріально-натуральному вигляді, або у вигляді надання йому певної корисної послуги.

Можна за конкретними ознаками розкрити змістовну сутність наведеної палітри хабарів, що на сьогодні мають поширення в реальному житті країни.

"Побори" – форма хабара, що вилучаються хабарниками у хабародавців шляхом застосування "здирницьких" методів, тобто насильницько-примусового нав'язування чітко визначених вимог виплати з певною періодичністю конкретних величин грошових сум (наприклад, за можливість здійснювати конкретний вид економічної діяльності тощо).

"Зриви" – хабарі переважно разового "здирницького" характеру, що отримуються за конкретну сприятливу для хабародавця дію, або, навпаки, нездійснення необхідної обов'язкової дії (наприклад, контрольної) з боку отримувача хабара (первинного хабарника).

"Підношення", "дари", "гостинці", "приноси", – широка "палітра" форм "добровільно-ініційованих" хабарів, тобто таких, де безпосередніми ініціаторами виступають хабародавці, що мають на меті спонукання посадових осіб на корисливо-сприятливі дії (це стосується підкупу осіб, що перевіряють: ревізорів, контролерів та ін.), або з метою створення своєрідного "даху прикриття" чи отримання корисної таємної інформації тощо.

"Відкати" – відносно нова, дуже поширена (виникла в умовах формування кримінально-мафіозного капіталізму) і досить специфічна форма "добровільно-примусових" хабарів, що отримуються корупціонерами-казнокрадами від суб'єктів-отримувачів бюджетних коштів, у вигляді певного відсотка з величини сум виділеного бюджетного фінансування (яке надається або в законному порядку, або із порушенням черговості отримання), або з метою безпосередньої "пайової участі" у корупційній схемі розкрадання державної казни.

Для корупції як системного інституційного явища *хабарі у вигляді готівкових коштів* (як у національній та вільно конвертованих валютах) є *абсолютно домінантними*. Це може бути пояснено тим, що суми первинних грошових хабарів (скажімо тих, що отримують постові або дільничні інспектори) можуть у подальшому легко розщеплюватись за відсотковими пайовими складовими та у такому вигляді акумулюватись і передаватись каналами корупційних схем, аж до верхівки ієрархії – корупційних "сюзеренів".

Стійке розростання корупції, посилення її впливу, а також урізноманітнення форм і проявів передусім залежить від загального стану зрілості демократичних інститутів та здійснення дієвих і реальних кроків щодо реформування основних сфер суспільного життя (правової системи, адміністративних процедур, податкової системи, регуляторної діяльності держави, розв'язання соціальних проблем тощо).

Суб'єктами відносин хабарництва і корупції, з одного боку, є хабарник (первинний отримувач хабара), а, з іншого – хабародавець (конкретний платник хабара).

Разом із цим між "звичайним" хабарником і "корупціонером" є досить суттєві відмінності. Так, суб'єкт хабарництва в особі отримувача хабара є "моноосібним", а аналогічний суб'єкт корупції – "поліосібним". Тобто, окрім первинного суб'єкта-отримувача хабара, корупційна система також має і "асоційованого" суб'єкта у особі корпоративно-кланової спільноти (хоча ця спільнота також за схемою корупційного ланцюга є дискретною, тобто може бути диференційовано доведеною до рівня конкретної персоніфікації).

Особливо слід наголосити на тому, що негативні наслідки системно організованої корупції для держави і суспільства є на порядок більш суспільно небезпечним та руйнівним, аніж ті негативи, які виникають від існування безсистемно-одиночного хабарництва. Хоча саме на останньому в основному і акцентується увага громадськості та провадяться "показові" карально-правові акції.

Основним суб'єктом системи корупційних відносин був і продовжує залишатися **чиновник, або бюрократ**. Саме цей державний службовець завдяки своєму специфічному соціальному становищу може за певних умов та обставин піти на службову зраду заради отримання кримінальної наживи.

На жаль, на сьогодні практично відсутні наукові праці, що ґрунтовно розкривають соціально-економічну сутність бюрократії, системно оцінюють її мотиваційні прагнення та інтереси. Також майже немає і наукових праць, у яких всебічно і системно були б розкриті ті суттєві якісні відмінності, що існують між бюрократичним апаратом країн розвинутої ринкової економіки та його вітчизняними різновидом, який у сучасних умовах б'є всі світові рекорди особистої та корпоративно-кланової корупційної ненажерливості.

Розуміння проявів якісних відмінностей вітчизняної бюрократії від аналогів бюрократії країн цивілізованого капіталізму неможливе також без дослідження її "вихідної" бази – історично унікальної "радянсько-номенклатурної" бюрократії. Адже саме внаслідок специфічної естафетної передачі "геному" радянської номенклатурної спадковості суб'єктам, що сьогодні сформували вітчизняні бюрократичні та олігархічні структури і відповідні корпоративні клани, всі вони абсолютно якісно відрізняються від суб'єктів західної бюрократії та олігархату. Зокрема, це стосується загальної фетишизації відносин у системі бюрократичної влади й управління, де всеохоплюючими елементами "еквівалентності" відносин на "бюрократично-бартерному ринку" продовжують залишатись рудиментарно-номенклатурні відносини "блату", "протекціонізму", "земляцтва", "кумівства", "родинності" (тобто те, що на сучасний лад є клановими відносинами "любих друзів").

В економічному плані швидкому збагаченню нових "хазяїв" життя сприяли ними ж створені та цілком легітимно діючі мережеві структури "своїх" суб'єктів господарювання, яким надавались "надзвичайні" і "переважні" повноваження, що були пов'язані з такими преференціями: 1) отримання першочергового права на приватизацію та перерозподіл найбільш "ласої" частини загальнонародної державної власності, у тому числі й інфраструктурної; 2) спрощеним доступом до найвигодніших ринків, зокрема ринку енергоносіїв та сировинних риків; 3) отриманням бюджетних коштів на так звані потреби "розвитку бізнесу"; 4) доступ до отримання іноземних кредитів під гарантії уряду; 5) вигідні державні замовлення і державне постачання; 6) надання пільгових та безвідсоткових кредитів тощо.

При дослідженні зазначеної проблеми насамперед необхідно також з'ясувати, де і у чому у вітчизняних умовах проявляються приховані від широкого загалу вузлові точки перетинання особливих інтересів бюрократії та новітніх власників капіталу, *передусім олігархів*, і яким чином можна це порочне коло взаємозв'язків і взаємовідносин розірвати в інтересах національного соціально-економічного розвитку?

Значну наукову роботу у цьому напрямі провів А. Гльчинський. Він обґрунтовано довів, що олігархія є однією з найконсервативніших сил нашого суспільства, що адаптувалися до умов псевдоринкових відносин (тіньової економіки, нестабільної бюджетної системи, відсутності конкурентного середовища) і жодною мірою не зацікавлені в подоланні відповідних деформацій. На його думку, "олігархізація має генетику, породжену на-

шим минулим. Йдеться про структури, що паразитують на складнощах перехідної економіки, це найконсервативніша сила суспільства, для якої нестабільність створює найсприятливіше середовище самозбагачення.... Олігархія – це особливий тип "панування", який органічно поєднує в собі не лише тіньову, а й легітимну та законну владу. Типовим для олігархічного угруповання (в його зрілому стані) є, щонайперше, наявність політичного синдикату, який поєднує в собі, як правило, друковані видання, контроль над телеканалами, має під своєю опікою відповідні політичні структури (партії, а то й блоки). Йдеться і про офіційну представленість синдикату в парламенті, про відповідальні посади в центральних органах виконавчої влади та в органах місцевого самоврядування, а також про інші видимі й невидимі функціональні структури політичного спрямування, сам факт існування яких надає проблемі, що порушується, особливого звучання" (Гальчинський, 2001. С. 149–150).

На думку А. Гальчинського, "попри всі декларативні заяви, олігархічні структури насправді не мають нічого спільного з утвердженням реальних ринкових відносин... олігархія постає як одна з найконсервативніших сил нашого суспільства... Цим зумовлюється одна з найгостріших проблем нинішнього етапу ринкових перетворень" (Гальчинський, 2001. С. 160).

Важливим моментом також є засади і чинники формування специфічного, антисуспільного способу життя корупціонерів.

Загальновідомо, що в основі визначення способу життя як способу діяльності лежить орієнтація поведінки людини, або певної соціальної спільноти, чи суспільства в цілому, що пов'язана з цільовими установками, інтересами та мотиваційними прагненнями.

Зміст способу життя корупційно-кримінальної спільноти слід розглядати з позиції дворівневого підходу.

На першому, інтеграційно-корпоративному рівні спосіб життя виступає найбільш узагальненою формою соціально-економічної і морально-етичної поведінки корупційної агломерації і відображає сукупність домінуючих проявів тих особливих групових інтересів, що визначальним чином впливають на формування загальної домінанти мотиваційних та поведінкових установок, які визначають спрямування основного вектору зусиль та економічну сутність цього середовища, а саме – отримання максимальної наживи за будь яку ціну.

На другому, локально-персоніфікованому рівні "спосіб життя" визначає конкретні цільові життєві установки конкретно взятої особи і віддзеркалює певні способи її дії в процесі безпосередньої реалізації тих установок, якими характеризується персоніфікована мотиваційна поведінка хабарника при досягненні поставленої мети – отримання наживи. Останнє перш за все стосується тих корупційних шляхів і засобів, які отримувач хабарів свідомо обирає і практично застосовує з метою досягнення певного особистого рівня життя, забезпечення якого він цілком свідомо вважає для себе конче необхідним. При цьому надвисоке споживання (тобто розкіш), до якої прагнуть корупціонери, впливає на їхню людську особистість абсолютно деструктивно, руйнуючи її моральні засади, спотворюючи життєві орієнтири.

У 1999 році була опублікована унікальна монографія – "Корозія влади". У цій роботі її автор А. Бень (спираючись на матеріали депутатського об'єднання "Антимафія", очолюваного Головою комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Г. Омельченко) всебічно розкрив існуючі кримінально-корупційні схеми небаченого збагачення новітніх нуворишів. Він також здійснив спробу з'ясувати витоки формування "злодійського мислення" корумпованих "білих комірців", змалювавши при цьому розгорнуту картину штурму політичного олімпу конкретно названими особами, що належали до первинно-форвардного середовища корупційно-кланової корпорації у 1992–1998 роках (Бень, 1999).

Взагалі, патологічна продажність за період розгортання процесу "революційної ринкової трансформації" досягла такого стану й рівня, що поряд зі звичайними товарами і послугами на чорному ринку почалось продаватись абсолютно все, що в класичному розумінні взагалі не може набувати товарної форми. Тобто об'єктами купівлі-продажу стали посади, нагороди, почесні, честь, совість, гідність, кров, людське тіло, людські органи, саме життя людини, державні таємниці, національна безпека, інтереси суспільства та ін. Саме у цих умовах найважливішою складовою "чорного обміну" став корупційний підкуп, а сам корупціонер перетворився на одного із провідних суб'єктів, що контролює і живиться з цього кримінального базару.

Організаційно-економічні заходи та фінансово-правові механізми подолання корупції

На сьогодні цілком очевидним є той факт, що однобічні, хоч і досить численні адміністративно-обмежувальні та організаційно-правові заходи та задекларовані компанії, які реалізовувала центральна влада з метою протидії корупції та економічній злочинності протягом усіх років з моменту проголошення державної незалежності України, не дали бажаних результатів. Більше того, ситуація із поширенням корупції із року в рік постійно загострювалась, про що "у повний голос" нагадали наші Західні партнери керівництву країни у 2014–2015 роках. Це спонукало владу у стислі терміни здійснити такий комплекс організаційно-правових заходів.

1. Верховною Радою України було ухвалено Закони України "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки" від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII; "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII.
3. Кабінетом Міністрів України була ухвалена постанова від 18 березня 2015 р. №118 "Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції".
4. Президентом України був виданий Указ: "Про утворення Національного антикорупційного бюро України" від 16 квітня 2015 р. № 217.
5. Були ухвалені постанови Кабінету Міністрів України: "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про запобігання корупції"" від 14 травня 2015 р. № 301; "Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки" від 29 квітня 2015 р. № 265.
6. Верховною Радою України було ухвалено Закони України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції" від 8 жовтня 2015 р. № 1731-VIII.

7. Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про прокуратуру" від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII, відповідно до якого в системі прокуратури України почала функціонувати Спеціалізована антикорупційна прокуратура, а також Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про прокуратуру" щодо удосконалення та особливостей застосування окремих положень" від 2 липня 2015 р. № 578-VIII, яким були врегульовані питання загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та призначення прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури за результатами відкритого публічного конкурсу.

8. Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій на майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у 2016 році" від 15 березня 2016 р. № 1022-VIII.

Безумовно, у вирішенні стратегічного завдання, яким є подолання корупції та економічної злочинності, можуть використовуватись різні способи, засоби, важелі та механізми. Однак слід наголосити, що надзвичайно важливу, а по суті головну, роль при цьому мають виконувати не кампанії адміністративних акцій, не карально-силові дії, а зовсім інші напрями діяльності.

На думку автора, головним та найбільш ефективним напрямом є широке та системне використання організаційно-економічних, економіко-правових, фінансово-кредитних заходів, систем і механізмів, що дозволяють державі як попереджувати, так і ефективно викорінювати різні прояви корупції та економічної злочинності.

При цьому на перший план має вийти не стільки реалізація проблеми, пов'язаної з тим, "щоб чиновницька спільнота і пересічні громадяни не крали та не чинили інших економічних злочинів", що фактично неможливо здійснити. Але можливо йти шляхом "від супротивного", тобто створити ситуацію економічного "корупційного вакууму" або "корупційного безглуздя".

Для того щоб зазначене можливо було реалізувати, необхідно забезпечити виконання трьох вкрай важливих завдань.

По-перше, створити в суспільстві такі організаційно-фінансові та економіко-правові умови, щоб не тільки максимально ускладнити, а краще, взагалі унеможливити сам акт корупційного підкупу, казнокрадства, різноманітних форм крадіжок чи проявів шахрайського здирництва.

По-друге, необхідно забезпечити такий стан економічного і соціального середовища, у якому брати хабарі, красти казенні гроші, здійснювати злочинні оборудки, розробляти кримінальні схеми підризу економічної потуги держави було б не лише невигідно, а й взагалі абсолютно "економічно безглуздо".

По-третє, необхідно застосувати конкретні дії та механізми, для того щоб максимально "осушити" існуюче джерело, що живить корупційний інститут, тобто передусім необхідно з'ясувати, яким чином можливо "знекровити" корупційний грошовий потенціал хабародавців, що переважно має кримінальну основу та злочинне походження.

Аналіз практичного досвіду розвинених країн засвідчує, що система організаційно-економічних та економіко-правових заходів та механізмів боротьби з корупцією і організованою злочинністю має базуватись на попередженні легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом, та максимальному обмеженні можливості їх подальшого вільного використання корупціонерами та іншим злочинним елементом.

До найбільш важливих заходів, спроможних ефективно подолати корупцію та економічну злочинність, можна віднести такі.

1. На законодавчому рівні має бути ухвалена і реалізована чітко визначена нормативна вимога щодо максимального обмеження можливості використання так званих "живих грошей", або грошової готівки, у значних обсягах в економічних стосунках та ринковому обміні (наприклад, сумою, що є більшою за еквівалент у 200–300 дол. США). (Наприклад, у США шляхом безготівкових грошових розрахунків, що здійснюються з використанням банківських чеків, магнітних карток та інших сучасних способів, які не передбачають у розрахунках використання грошової готівки, здійснюється понад 90% усіх платіжних операцій фізичними і юридичними особами.)

Цей захід також допоможе надати додаткові потенційні можливості для фінансово-ресурсного забезпечення розвитку банківської системи України за умови впровадження надійних заходів страхування банківських рахунків громадян, недопущення випадків кредитних шахрайств та посилення відповідальності банкірів і корпоративних власників за збереження і примноження коштів громадян-вкладників.

Світовий досвід засвідчує, що держави, які реально проводять, а не лише імітують боротьбу з економічною злочинністю, повною мірою реалізують широкий комплекс економіко-правових заходів, які максимально ускладнюють, або навіть унеможливають, процес внесення готівки на банківські рахунки. Саме тому в Україні має бути реалізована законодавча норма, яка визначить порядок, за якого готівка може бути зарахованою на поточний вклад або депозит фізичної особи лише за умови проходження чітко визначеної процедури попереднього підтвердження законності походження цих коштів, аналогічно до системи, що на сьогодні діє в США. Серед важливих заходів, що дозволять *максимально ускладнити використання незаконних грошових нагромаджень*, можна виділити такі.

1. Суттєве обмеження сфери готівкового обігу виключно роздрібною торгівлею та оплатою побутових послуг.
2. Запровадження системи безготівкових розрахунків для фізичних осіб через банківські установи, в тому числі через Ощадбанк, з мінімальними витратами для платників.
3. Введення вимоги показувати декларацію про доходи під час здійснення дорогих покупок та обов'язкового страхування покупки із уведенням її до реєстру власності, а також запровадити нормативну вимогу щодо унеможливлення розбивання суми великого платежу на декілька виплат (у першу чергу це має стосуватися державних посадових осіб).
4. Посилення контролю за наявністю сертифікатів про походження товарів у роздрібній торгівлі.
5. Максимальне обмеження іноземних валют для розрахунків та подальше посилення контролю над ринком готівкової іноземної валюти і введення повної заборони торгівлі валютою за агентськими угодами.

2. Оскільки практично у всіх розвинених країнах населення сплачує майнові податки, це дозволяє державі мати у своєму розпорядженні (шляхом здійснення паспортизації, обліку та здійснення контролю за рухом особистого майна, передусім об'єктів нерухомості, товарів тривалого користування, коштовностей, антикварних виробів та інших цінностей, яким володіє найбільш заможна частина населення) необхідну та вичерп-

ну інформацію, що дозволяє оцінити легітимність способу життя тих чи інших суб'єктів, насамперед посадових осіб і осіб, що належать до представницької гілки влади.

Поряд із зазначеним, всі коштовні об'єкти маєтності фізичних осіб обов'язково мають бути застраховані і саме тому відповідні державні органи отримують вичерпну інформацію, що дозволяє їм порівняти достовірність доходів і витрат, зазначених у податкових деклараціях суб'єктів оподаткування.

Треба передбачити, щоб вся інформація про стан маєтності і доходів платників податків зберігалась протягом не менше 50 років з моменту її отримання. Причому порядок з електронними носіями ця інформація повинна мати також і обов'язкову паперово-документальну форму зберігання за особливим архівним режимом.

Запровадження запропонованого економіко-правового заходу в Україні вимагатиме проведення в досить стислі терміни системно складної, загальної процедури первинної паспортизації майна населення. При цьому починати цю значну роботу треба з постановки на державний облік та проведення оцінки реальної ринкової вартості найбільш коштовної нерухомості і майна, якими володіє заможна, багата і надбагата частина фізичних осіб-платників податку на доходи.

Для підвищення об'єктивності, тобто встановлення оціночної вартості нерухомості (близької до ринкової), необхідно ухвалити законодавчу норму такого змісту: *"Оціночну вартість нерухомості та коштовного майна визначає особисто її приватний власник. Якщо у відповідних органів виникають заперечення щодо невідповідності цієї оцінки рівню реальних ринкових цін, що діють у районі місцезнаходження об'єкта нерухомості, за державою залишається право викупу цього об'єкта за ціною, що у три рази перевищує названу власником ціну"*.

3. Світова практика також свідчить про абсолютно необхідний захід, без якого будь-які розмови з боку представників влади про серйозність їхніх намірів відносно реальної боротьби з корупцією і економічною злочинністю є соціальною демагогією. Цей захід полягає у відході від застосування принципу "презумпції невинуватості" при підтвердженні легітимності доходів фізичних осіб, у разі якщо сальдо "реальні витрати – задекларовані доходи" свідчить про перевищення витрат над доходами, отриманими фізичними особами і задекларованими ними.

У цьому випадку не держава (якщо в неї є конкретні підозри) має на підставі слідчих дій доводити злочинність джерел отримання "додаткових" особистих доходів і незаконність придбання коштовного майна конкретною особою та її рідними і близькими (першого і другого кола), а громадянин (у т.ч. і чиновник найвищого рангу) у обов'язковому порядку має надати відповідним державним органам вичерпну інформацію, яка неспростовно підтверджує легітимність усіх можливих джерел походження його особистої і сімейної маєтності. У разі якщо фізична особа відмовляється це зробити, то відповідно до закону вона набуває статусу злочинця із застосуванням відповідних кримінальних санкцій.

Саме на зазначених правових основах базується сучасна антикорупційна боротьба в багатьох країнах, перш за все в США. І саме для того,

щоб "бандити (у т.ч. казнокради і корупціонери з лав новітніх вітчизняних бюрократів) сиділи у тюрмах", а у держави була можливість в законний спосіб конфіскувати приватну власність, здобуту злочинним шляхом, до нового Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України необхідно обов'язково внести таку правову норму: "Приводом для порушення кримінальної справи вважається наявність у власності фізичної особи нерухомості, цінного майна, коштовностей, грошової та валютної готівки, антикварних та художніх виробів, депозитів, цінних паперів тощо, реальна вартість яких не відповідає рівню фактичних доходів, що були задекларовані та оподатковані, а легітимність джерела походження яких не підтверджена власником на визначених законодавством підставах".

Безумовно, що норма, викладена в редакції запропонованої статті, може слугувати своєрідним "лакмусовим папером" для виявлення корупціонерів та інших економічних злочинців, тобто тих, хто шалено виступатиме проти її прийняття. При цьому всі злочинці волатимуть "про порушення прав людини", звинувачуватимуть ініціаторів запровадження (прийнятої у цивілізованому світі) норми у спробі повернути до вітчизняної практики так званий "37 рік".

До речі, таким "поборникам прав людини" необхідно нагадати, що при сталінській деспотії презумпція невинуватості була розтоптана у різних сферах захисту прав людини, але вона "залізобетонно" існувала у сфері обов'язкової доказової бази слідства, що пов'язана з економічними злочинами та корупцією. Також важливо нагадати, що, на відміну від тоталітарного режиму, у всьому демократичному світі застосування принципу презумпції невинуватості є обов'язковою нормою у всіх кримінальних справах, за винятком дії цієї норми у сфері корупційних та інших економічних злочинів, зокрема ухилення від сплати податків та декларування приватних доходів і майна.

Цілком зрозуміло, що у процесі розробки нових підходів та економічних, організаційних і правових заходів, які слід застосовувати у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, *держави повинні відмовитись від суто силового підходу та невинуватості жорсткості покарання*, адже історичним досвідом доведено, що неправомірне посилення покарання за хабарництво може тільки підвищити "якість" корупційної конспірації та масштабно збільшити розміри хабарів.

Необхідно вибирати диференційовані, системно врівноважені підходи щодо розробки і застосування різних методів, механізмів та засобів боротьби з корупцією та іншими протиправними економічними явищами залежно від їхньої природи, ступеня соціальної небезпечності, а також враховуючи світовий досвід проведення роботи у напрямі їх успішного подолання, використовуючи найперше досвід США.

Звичайно, робота щодо попередження і ліквідації корупції та кримінальної злочинності "білих комірців" потребуватиме висококваліфікованого та інтелектуального підходу відповідних спеціалістів для виявлення складних і глибоко законспірованих корупційних схем, фінансово-кредитних, податкових та інших економічних злочинів: шахрайств, фінан-

сових зловживань, "рейдерських" захоплень об'єктів приватної і корпоративної власності тощо, враховуючи і набуті "традиції" продажних судів.

Водночас боротьба із масовою та ненасильницькою за своїм змістом економічною злочинністю потребує абсолютно нових підходів, що повинні включати і певну декриміналізацію різних не досить небезпечних для суспільства та громадян явищ "тіньової" економіки. Важливою умовою забезпечення успіху подолання корупції та економічної злочинності в контексті економіко-правових заходів держави є ліквідація існуючих у чинному законодавстві зон правового вакууму, що сприяють поширенню корупції та призводять до "забруднення" легальних економічних відносин.

Головне, слід заповнити існуючі прогалини у чинному законодавстві, які не дають можливості навіть за умови виявлених конкретних (за світовими стандартами) злочинів у сфері ринкових відносин притягувати до відповідальності порушників.

По-перше, це стосується вдосконалення законодавчої бази щодо недопущення використання державної власності (її капіталу, фінансів, природних ресурсів) з метою особистого і групового збагачення, передусім представників корумпованих владних структур. Саме тому надзвичайно важливо ухвалити закон "про легітимність джерел походження стартового та інвестованого капіталу".

По-друге, потребує ретельного доповнення та ділянка правової бази, що спрямована на законодавче обмеження можливості застосування численних фінансово-шахрайських схем, проявів нечесного бізнесу і протиправної конкуренції (особливо застосування у цій боротьбі корупційних та кримінально-мафіозних структур). Зазначене потребуватиме суттєвого вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального кодексів на засадах врахування світового та вітчизняного сучасного досвіду.

По-третє, необхідно також пришвидшити формування нормативної бази для обмеження таких протиправних дій у сфері фінансово-банківської діяльності та фондового ринку, як: 1) фальшиве підприємництво і фальшиве банкрутство; 2) створення біржової паніки; 3) проведення на основі використання інсайдерської інформації змовницько-організованої курсової гри; 4) перепродаж пільгових кредитів та коштів, отриманих за схемою рефінансування комерційних банків шляхом застосування специфічної схеми, що базується на використанні мультиплікатора субкредитного трансферту (тобто багаторазового нецільового спекулятивного перепродажу розщеплених грошових сум на так званому ринку міжбанківських послуг); 5) застосування різноманітні шахрайських схем, зокрема митних та таких, що пов'язані із ухилянням від сплати податків (зокрема повернення ПДВ, використовуючи так звану схему "реекспорту", з використанням "офшорних" схем тощо).

Законодавчої протидії потребують і такі новітні злочини, як проникнення у комп'ютерні мережі і системи кредитно-банківських установ та багато інших злочинів, що потребують посилення караючих правових санкцій і визначення реальних обсягів економічної компенсації за завдані державі чи суб'єктам ринкових відносин та пересічним громадянам збитки.

Йдеться якраз про ті фінансові, кредитні, валютні та інші злочини, які вже давно визначені світовою юридичною практикою як кримінальні та вкрай суспільно небезпечні і щодо яких існує адекватна диференційована система санкцій.

Потребують запровадження ще кілька зразків досвіду США, які дозволяють суттєво підвищити ефективність боротьби з корупцією та організованою злочинністю (зокрема фінансовим шахрайством).

По-перше, введення у вітчизняну практику юридичної норми закріплення за свідком права на "імунітет". Тобто надання суду можливості звільняти свідка від кримінального переслідування, якщо він надав свідчення, що викривають його протиправні дії, але ця інформація є важливою для державних силових та спеціальних органів розслідування щодо організованої злочинної діяльності, зокрема у найбільш законспірованій сфері застосування "фінансової алхімії". Свідку має бути гарантовано, що його свідчення не будуть використані проти нього самого у кримінальній справі. Цей захід полегшить державним органам отримувати приховану інформацію, необхідну для планування заходів у боротьбі з корупцією та економічним криміналом (у США ще у 1970 році ця норма була введена до федерального закону "Про контроль над організованою злочинністю").

По-друге, необхідно регламентувати можливість за законом проводити конфіскацію майна і коштів легально функціонуючих підприємств, які утворені на кримінальні доходи (від рекету, наркоманії, проституції, шахрайства, розкрадання державного майна та фінансово-бюджетних ресурсів тощо).

По-третє, замінити існуючу правову норму, що дозволяє застосовувати принцип "поглинання" більш тривалими термінами кримінального покарання менших термінів. Необхідно запровадити правову норму, перевірену часом у багатьох країнах, за якою реалізується принцип "сумарно-строкового" кримінального покарання за кожен окремо взятий випадок доведеного злочину.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно наголосити, що запорукою успіху в боротьбі з корупцією і кримінально-чорною економікою в Україні повинні стати фахова системність, виваженість, послідовність, рішучість і невідкладність дій і відповідних державних структур, і населення. Тільки в таких умовах реальним буде подолання корупції через створення та практичну реалізацію в суспільстві організаційних, фінансових та економіко-правових правил, які не тільки максимально ускладнять, а й унеможливлять сам акт корупційного підкупу, казнокрадства або різноманітних форм крадіжок чи проявів шахрайського здирицтва. Тоді брати хабарі, красти казенні гроші, здійснювати злочинні оборудки, розробляти кримінальні схеми підриву економічної потуги держави буде не тільки небезпечно, а й не вигідно, економічно безглуздо.

Для цього необхідно максимально "осушити" існуючі джерела, що живлять корупційний інститут. Це вимагає від влади і суспільства послідовності, рішучості, застосування світового досвіду.

Розуміння ситуації, що склалась, з проблемами подолання корупції й організованої злочинності в Україні може "примножувати печалі". Але воно озброює суспільство інформацією про можливі ефективні заходи та

механізми, що дозволяють докорінно змінити ситуацію на краще. Надзвичайно важливо при тому, щоб усі заходи і зусилля у запровадженні антикорупційних механізмів проводились рішуче, швидко, без помилок, бо їхня ціна обертається величезними збитками для суспільства. Затягування цих процесів, тупцювання на місці або неадекватність дій щодо суті ситуації, яка на сьогодні складається, лише посилять внутрішні загрози і зовнішні небезпеки для нашої держави.

Література

- Варналії З.С. (ред.) (2006). Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації. К.: НІСД.
- Мандибур В.О (1998). "Тіньова" економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження: [монографія]. К.: Парламентське вид-во.
- Гальчинський А.С. (2001). Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу: [монографія]. К.: Українські пропілеї.
- Бень А. (1999). Корозія влади. К.: ЗАТ "Манускрипт". Із серії "ПРАВДИ І СУДУ!".
- Про Концепцію подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності". Схвалено Указом Президента України від 11 вересня 2006 року N 742/2006.

References

- Varnalii Z.S. (red.) (2006). Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii [Shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization]. Kyiv: NISD. (In Ukrainian)
- Mandybura V.O (1998). "Tinova" ekonomika Ukrainy ta napriamy zakonodavchoi stratehii yii obmezhenia ["Shadow" economy of Ukraine and areas of legislative strategies of limitation]: [monohrafiia]. Kyiv: Parlamentske vyd-vo. (In Ukrainian)
- Halchynskiy A.S. (2001). Superechnosti reform: u konteksti tsyvilizatsiinoho protsesu [Contradictions reforms, in the context of civilization development]: [monohrafiia]. Kyiv: Ukrainski propilei. (In Ukrainian)
- Ben A. (1999). Koroziiia vlady. Kyiv: ZAT "Manuskrypt". Iz serii "PRAVDY I SUDU!". (In Ukrainian)
- Pro Kontseptsiuu podolannia koruptsii v Ukraini "Na shliakhu do dobrochesnosti" [On the Concept of Eradicating Corruption in Ukraine "On the way to virtue"]. Skhvaleno Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 11 veresnia 2006 roku N 742/2006. (In Ukrainian)

Надіслано до редакції 31.10.2016 р.

CORRUPTION: INSTITUTIONAL ESSENCE AND MECHANISMS TO OVERCOME

Viktor Mandybura

Author affiliation: Author affiliation Doctor of Economics, Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine.

The article deals with the problems of the nature and structure of corruption as an institution that has an absolute antisocial orientation. The author reveals the forms of corruption and characterizes the agents of that phenomenon, highlighting the peculiar features of its formation and its socio-economic origins. On the basis of generalization of international experience (especially US), for practical implementation, he proposed a national system of economic, legal, financial and organizational measures and mechanisms to combat corruption.

Keywords: corruption, shadow economy, institution of corruption, agents of corruption, the object of corruption, corrupt way of life, mechanisms to combat corruption.

JEL: O170.